

Kultura pamćenja i ideološki kontekst(i) kanona hrvatske dječje književnosti

Izvor financiranja: Sveučilište u Zadru

Šifra projekta: IP.01.2023.04

Trajanje projekta: 1. listopada 2023. do 30. rujna 2025.

Voditeljica projekta:

izv. prof. dr. sc. Katarina Ivon, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Istraživačka grupa:

prof. dr. sc. **Robert Bacalja**, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

izv. prof. dr. sc. **Sanja Lovrić Kralj**, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Jelena Alfirević, mag. philol. croat., asistentica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Helena Horžić, mag. prim. educ., doktorandica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Petra Vukušić, studentica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Božena Matić, studentica, Sveučilište u Zadru, Hrvatska

Teorijsko polazište i znanstveni doprinos:

Promatran iz pozicije devetnaestostoljetne paradigme povijesti književnosti, književni (nacionalni) kanon bio je normativnoga karaktera te je predstavljao zasigurno središnju i relativno stabilnu dijakronijsku okosnicu nacionalne kulture u koju su se, osim isključivo umjetničkih vrijednosti, slile i izvanknjiževne vrijednosti koje se referiraju na značenje određenoga književnog fenomena za nacionalnu zajednicu u cjelini, odnosno oblikovanje književnog kanona predstavljalo je dio procesa potvrđivanja nacionalne zajednice (Protrka 2008: 69). U skladu s tim i Milivoj Solar (2006: 275), promišljajući o povijesti književnosti, naglašava kako se sama ideja razvoja povijesti književnosti prenosi s aspekta čiste umjetničke vrijednosti na “aspekt značenja koju književnost ima za neku jezičnu zajednicu, etničku grupu, narod, zajednicu naroda ili čovječanstvo”, sukladno čemu je i paradigma povijesti književnosti izgrađena na ideji povijesnoga razvoja naroda u kojemu središnju ulogu ima opreka oblika i sadržaja u kojoj sadržaj, odnosno “idejno-tematska okosnica” (Solar 2006: 277) djela ima prioritet nad oblikom, pritom ističući kako je upravo povijesno-pozitivističko utemeljenje povijesti književnosti, uz pokoje pojmovno odstupanje, zadržano i kasnije. Spomenuti dualizam, naznačen već u počecima akademski utemeljene književnopovijesne paradigme, uz aktualizaciju pojmova ideologije i moći koji su sup(r)ostavljeni pojmu estetike, ponovno je aktualizirao polemiku oko književnoga kanona i njegove relativne vrijednosti (Guillory 1993; Herrnstein Smith 1988; Bloom 1994) pojavom kulturnoteorijskih istraživačkih

koncepta koji u interpretativni fokus postavljaju upravo (re)interpretaciju književnoga kanona u značenjskom procijepu između estetike i moći. Prema riječima Jonathana Cullera (2001: 59), upravo su kulturalni studiji usmjeravajući svoj fokus izvan isključivo imanentističkoga pristupa književnosti te percipirajući književnost kao “označiteljsku praksu” utjecali na proširenje književnoga kanona fokusirajući se na djela ženskih autorica i povijesno marginaliziranih grupa te im pristupajući kao reprezentacijama iskustva i kulture. S druge strane, pojavom ovako usmjerenih kulturnoteorijskih paradigmi očito je da i dječja književnost postaje sve aktualnije književnoteorijsko i kulturnoteorijsko pitanje. Hrvatska dječja književnost u svom je kontinuitetu još uvijek nedovoljno istraženo područje. Kako bi usmjerio pozornost na nedostatno poznavanje povijesti hrvatske dječje književnosti Berislav Majhut (2013) slikovito je iskoristio pojmove bijela razdoblja i crne rupe označavajući razdoblja hrvatske dječje književnosti koja neminovno postoje, ali su neistražena (npr. razdoblje 1920–ih), pritom upozoravajući i na percepciju pojedinih razdoblja hrvatske dječje književnosti koja je uvjetovana povijesnim prilikama i ideološkim preferencijama. Na uvjetnu je znanstvenu marginalizaciju dječje književnosti pozornost usmjerila Smiljana Narančić Kovač (2012) ujedno ističući i pomake u odnosu teorije prema dječjoj književnosti. Kanonski status književnopovijesne i književnoteorijske misli o hrvatskoj dječjoj književnosti pripada Milanu Crnkoviću, čija je studija o dječjoj književnosti, nastala šezdesetih godina prošloga stoljeća, doživjela desetak izdanja. Njegovo bavljenje hrvatskom dječjom književnošću, započeto također šezdesetih godina, sintetizirano je posthumno 2002. godine knjigom u suautorstvu s Dubravkom Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Riječ je o prvom pregledu hrvatske dječje književnosti, strukturiranju kanona hrvatske dječje književnosti u novim društveno–povijesnim okolnostima – samostalna RH.

Autori su ujedno ponudili i početnu točku/uporište hrvatske dječje književnosti, odnosno sigurnu poziciju na koju su se kasnije teoretičari mogli oslanjati, propitivati ponuđenu paradigmu, afirmirati je ili osporavati. Ponuđeni kanon hrvatske dječje književnosti temeljio se na četiri kronološki susljedna razdoblja koja su se određivala godinama, kanonskim djelima ili autorima, pri čemu je svako od ponuđenih razdoblja nudilo i ostale dječje autore koji su stvarali u naznačenom vremenu. U novije vrijeme poviješću hrvatske dječje književnosti, periodizacijskim pitanjima i ideološkim previranjima u povijesnome slijedu dječje književnosti sustavno se bave Berislav Majhut (2013; 2015; 2016; 2018; 2020; 2022) i Sanja Lovrić Kralj (2020; 2022). Berislav Majhut ističe kako je suvremena slika povijesti hrvatske dječje književnosti nedostatna i neprikladna za shvaćanje dječje književnosti u njezinoj cjelini, pritom propitujući Crnkovićevu periodizaciju hrvatske dječje književnosti (1972), ali i vrlo sličnu Hranjecovu (2006), koje su i danas aktualne. Problem se kanona hrvatske dječje književnosti rijetko problematizirao, na što upućuje i Dubravka Zima (2015), pritom potvrđujući njegovo balansiranje između estetskih i ideoloških vrijednosti uz posebnu važnost koju pridaje aspektu autoriteta i legitimacije u oblikovanju kanona dječje književnosti. Osim navedenoga, moraju se uzeti u obzir i specifičnosti kanona dječje književnosti, bez obzira na nacionalne posebnosti (hrvatske) dječje književnosti. U

prvom redu, kako autorica ispravno zapaža (Zima 2015: 9), u procesu kanonizacije u dječjoj književnosti u usporedbi s književnošću za odrasle, ne sudjeluje njezin implicitni dionik (dijete), već ona dolazi isključivo prizvana vanjskim autoritetom, čime se zanemaruju recepcijski učinci dječje književnosti, a zasigurno otvaraju mogućnosti ideološke osjetljivosti, manipulacije i polemičnosti. Autorica ujedno ocrtava i smjer interpretacije kanona hrvatske dječje književnosti hrvatskih povjesničara i teoretičara dječje književnosti (Hameršak 2006; Majhut 2013; Težak i Marušić 2015; Lovrić Kralj 2018), što je i očekivano s obzirom na diskontinuitet hrvatske dječje književnosti, koja je dugo egzistirala u okvirima jugoslavenske dječje književnosti, ujedno i prolazila kroz formativno razdoblje nastanka vlastite države – devedesete godine 20. stoljeća, stoga je i njezina osjetljivost na ideološka previranja sasvim očekivana. Svakako treba istaknuti i druge književnopovijesne i književnoteorijske studije o (hrvatskoj) dječjoj književnosti, posvećene periodizacijskim i/ili žanrovskim pitanjima, kojima se pozicionira status hrvatske dječje književnosti u povijesnom kontekstu do suvremenosti, od Zalara (1978); preko Skoka (1991), Majhuta (2005), Zime (2011), Kos-Lajtman (2011) do Hameršak i Zima (2015), Vrcić-Mataija (2018) i dr. Uvažavajući svu slojevitost problematiziranja nacionalnog kanona dječje književnosti, projekt bi problematizirao i analizirao strukturiranja kanona hrvatske dječje književnosti, s posebnim osvrtom na pojedina razdoblja i autore koji su ostajali izvan reprezentacije određenih književnih razdoblja, razumijevajući takav postupak iz pozicije teorije kulturnog pamćenja (Assmann 2002; Assmann 2008) kao aktivan i pasivan proces koji je često rezultat ideološkoga prešućivanja i potiskivanja. U kontekstu oblikovanja kanona važan je i Williamsov pojam selektivne tradicije (2006: 57–88) koji u analizi kulture definira njezine tri razine: življena kultura (dostupna ljudima koji su živjeli u tome vremenu); kultura nekog razdoblja (zabilježena kultura) te kultura selektivne tradicije, koja povezuje življenu i kulturu razdoblja. Određena selekcija, odnosno odabir pojedinih vrijednosti odraz je cjeline nekoga razdoblja, a reflektirao se i na kanon nacionalne dječje književnosti.

Istraživački poticaji koji će se razmatrati :

1. Strategije i načini oblikovanja književnog kanona hrvatske dječje književnosti
2. Utjecaj povijesno-ideološkoga i kulturnoga konteksta na produkciju dječjih knjiga i na nakladničke prakse u povijesti hrvatske dječje književnosti
3. Kanon hrvatske dječje književnosti i njegov odnos prema komercijalnoj funkciji književnosti te njegov izravni doprinos komercijalnom uspjehu književnih djela
4. Dinamika promjene periodizacijskih perspektiva kroz povijest kritičkog bavljenja hrvatskom dječjom književnošću
5. Diskurzivno strukturirana periodizacijska paradigma u hrvatskoj dječjoj književnosti
6. Diskurzivno oblikovane 1920-e i 1930-e godine u povijesnim pregledima hrvatske dječje književnosti

7. Hrvatska dječja književnost kao „označiteljska praksa“, razumijevanje odnosa produkcije dječje književnosti i kulturnog, ideološkog, društvenog i zakonodavnog konteksta.
8. Selektivna tradicija i kanon hrvatske dječje književnosti.
9. Gadišćanskohrvatska dječja književnost i kanon hrvatske dječje književnosti
10. Književnopovijesna i književnokritička recepcija autora i njihove pozicija u kanonu hrvatske dječje književnosti (J. Truhelka, J. Cvrtila, S. Košutić, Š. Jurkić)
11. Imagološka čitanja hrvatske dječje književnosti u kontekstu jugoslavenske dječje književnosti

Projekt će se dijelom usmjeriti i na poziciju dječje književnosti koja je nastajala izvan okvira matične kulture, dječju književnost nacionalnih manjina te na njezinu zastupljenost i reprezentaciju u hrvatskom književnom i kulturnom kanonu te međusobnoj interferenciji. Na gradišćanskohrvatskoj dječjoj književnosti istraživanja provodi prof. dr.sc. Robert Bacalja koji je već objavio vrijednu antologiju gradišćanskohrvatske dječje književnosti pod nazivom Zlata riba.

Projekt bi trebao doprinijeti razumijevanju načina oblikovanja književnog kanona hrvatske dječje književnosti te važnosti povijesno-ideološkoga i kulturnog konteksta na produkciju dječjih knjiga. Metodologija kulturalnih studija i imagološke paradigme čine se posebno pogodne za ovakva istraživanja jer uvažavaju i propituju ulogu konteksta određene književne činjenice, kao i njezin odnos prema politici kulturnog pamćenja, što bi trebalo rezultirati pouzdanijom i preciznijom rekonstrukcijom povijesti hrvatske dječje književnosti, ali i osvijetliti naknadne prezentističke prakse (1979) koje su nerijetko rezultat društvenopovijesne i ideološke pozicije iz koje se određena književna činjenica promatra, s obzirom da su promatrane iz drugačije kulturne i ideološke pozicije.

Arhivska građa i dokumentarni izvori koji će se koristiti u projektnom istraživanju zasigurno će pridonijeti preciznijoj rekonstrukciji određenog razdoblja i određenog književnog opusa, pritom vrlo često vjerodostojno osvjetljavajući i političku pozadinu njegove pozicije. Uz jasnije razumijevanje određenih razdoblja hrvatske dječje književnosti projekt bi pridonio rasvjetljavanju (kanonske) pozicije zapostavljenih autora koji su zbog različitih razloga bili potiskivani iz kanona hrvatske dječje književnosti. Projekt bi pridonio njihovoj aktualizaciji, ali i aktualizacije dječje književnosti u cjelini.